

ARCHITECTURE

**Особливості архітектурного планування монастиря
Отців Василіан у місті Бучачі****О. М. Дячок**

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна
Corresponding author. E-mail: Ternopil-oks@ukr.net

Paper received 23.05.17; Accepted for publication 30.05.17.

Анотація. Сьогодні українське суспільство переживає соціально-політичні та етноконфесійні трансформації. Це зумовлює ріст інтересу до суспільної та культурної ролі Церкви, взаємозв'язку національного та культурно-релігійного чинників у житті народу. Прикладом такого взаємозв'язку є місіонерська роль українських монастирів. Найстарішою монашою спільнотою в Україні є Чин Святого Василя Великого. У місті Бучачі вони з'явилися у 1712 році для заснування богословської школи на запрошення Стефана Потоцького. У статті досліджується вплив монастиря Отців Василіан на архітектуру міста Бучача. Проводиться аналіз історії будівництва, об'ємно – планувальної структури комплексу монастиря. Досліджується взаємозв'язок композиції монастиря та ландшафтного середовища міста. Визначається цінність Василіанського монастиря в ідеологічному забавленні міста, як важливого архітектурно-художнього і соціально-культурного центру Бучача.

Ключові слова: орден Отців Василіан, архітектурний ансамбль, собор, монастир, об'ємно – просторова композиція, архітектурна домінанта.

Вступ. Одним із найбагатших регіонів України за потенціалом і величиною архітектурної спадщини, у тому числі пам'яток сакрального мистецтва, є Тернопільський край. Духовні святині області ваблять прочан різних християнських конфесій багато років не лише з України, але й з-за кордону. Серед важливих святинь, що є пам'яткою архітектури національного значення є собор та монастир Василіанів у місті Бучач [3].

Короткий огляд літератури по темі. З набуттям Україною незалежності розпочався процес відродження монастирів та їх розбудови. Архітектура василіанських монастирів стала предметом активного дослідження архітекторів, істориків, реставраторів, мистецтвознавців: Рудницького А. М., Чень Л. Я., Хіхляч Б. М. [6, 8, 9]. Історико - архітектурний аналіз окремих сакральних пам'яток Бучача проводили Г.Логвин, М. Бевз, В. Вечерський та інші [2]. Проте, процес формування архітектурного ансамблю Василіанського монастиря у місті Бучач та його формотворчу роль у розвитку міського середовища до кінця не висвітлено.

Метою статті є дослідження особливості архітектурного планування ансамблю Василіанського монастиря у місті Бучачі.

Для дослідження даної теми були використані **методи** натурного обстеження, аналітичного, історичного, порівняльного аналізу, **матеріали** із архівних джерел. Аналіз наукових праць дозволив визначити низку досліджуваних питань.

Виклад основного матеріалу. У південній частині міста Бучача за рікою Стрипою височить величавий архітектурний ансамбль церкви й монастиря ченців Василіан, який заснований 7 грудня 1712 року польським магнатом Стефаном Потоцьким [5]. Церква і монастир знаходяться не на самому верху гори Федір, а на невеликій природній терасі з її західної сторони. Тому зі сходу і з півдня ансамбль частково закритий; а своїм північним фасадом він повернений у сторону центральної частини міста, гармоніюючи із ратушею. Західний фасад розвернутий в сторону замку Потоцьких, руїни якого видно на пагорбі південно-західної околиці

міста. Крім того, в невеличкій долині, навпроти західного фасаду, стояв давній дерев'яний палац Потоцьких, який згорів у 1888 році [1, с.5-6].

Перший камінь на горі Федір у будівництво монастиря був закладений 12 травня 1751 року, а вже 1753 року будову було завершено. Новий монастирський будинок знаходився з північного боку костюлу св. Хреста, якого у 1714 році Львівська католицька архієпархія передала бучацьким Василіанам у тимчасову власність, а від 1747 року - на постійно [1].

У новому монастирському корпусі розмістились навчальні класи гімназії, яку заснував М.Потоцький у 1754 році [1, с.6]. У монастирському дворіку розмістилися конквіт на 12 студентів. У першому навчальному році разом з конквітом нараховувалось 189 учнів, а вже в окремі роки XIX століття кількість учнів доходила до однієї тисячі. У 1757 – 1758 роках поруч з південного боку костюлу було споруджено двоповерхове приміщення гімназії, яке своїм західним фасадом повністю повторювало монастир.

Основну споруду монастирського ансамблю – церкву Чесного і Животворящого Хреста збудували у 1765 – 1771 роках на місці костюлу, що знаходився в проміжку між будинками монастиря і гімназії. Храм однонефний, середньої висоти, хрещатий, з розвинутими кінцями трансепта. Планом він нагадує латинський хрест, витягнутий по осі схід – захід. У кутах між трансептом і пресвітерієм прибудовані дві низькі захристії із зрізаними кутами. Над перехрестям наві й трансепту здіймається ліхтар з маківкою. Такий же, але менших розмірів ліхтарик височить над фронтоном східного фасаду церкви. Будівля збудована на високому двоярусному цоколі (3,5 м.), що надає їй монументальності та величності [1, с.7].

Головний західний фасад з двома струнками вежами є найвиразнішою частиною композиції церкви. До них впритул примикають низькі й статичні будинки монастиря та гімназії. Вежі почленовані на п'ять ярусів горизонтальними крепованими карнизами, які послідовно зменшуються по мірі зростання угору, створюють вра-

ження стрімкого руху у височінь. На цьому ґрунтується головний мистецький ефект – поступове зменшення ярусних об’ємів, їх поділ на карнизи, пілястри тощо. Подвійні і потрійні пілястри підсилюють цей рух, а стіни між пілястрами злегка ввігнуті. Фронтальна площина фасаду має випукло – ввігнуту форму, характерну ознаку пізнього бароко і рококо [6, 7].

Автором проекту нового храму Василіан дехто із дослідників вважає архітектора Готфріда Гофмана [7, с. 82-83], проте, архівні матеріали не дають нам на це точної відповіді. Відомо тільки, що будівництвом керував військовий інженер Йоган Шільцер [1, с.9-10; 8].

У 1806 почали розширювати монастир, у 1821 -1823 роках і в 1839 році до південного крила прибудували нові навчальні приміщення. У результаті утворилася

довга горизонтальна лінія західного фасаду монастирського ансамблю, контрастуючи з якою високий головний фасад церкви став ще виразнішим. У 1816 році тераса, на якій розміщена церква і монастир, була укріплена високою кам’яною стіною з двомаршевыми сходами, що півколами ведуть до верхнього майданчику. В її нижній частині зроблена ніша, в якій була розміщена кам’яна статуя святого Онуфрія. Інша кам’яна статуя - Богородиці знаходилась на півкруглій верхній терасі, датована тим же роком [1; 7, с.82-83].

У 1849-1854 роках була споруджена квадратна кам’яна дзвіниця з цибулястою банею. Цією будовою завершилось формування архітектурного монастирського ансамблю [1; 9] (рис.1, 2).

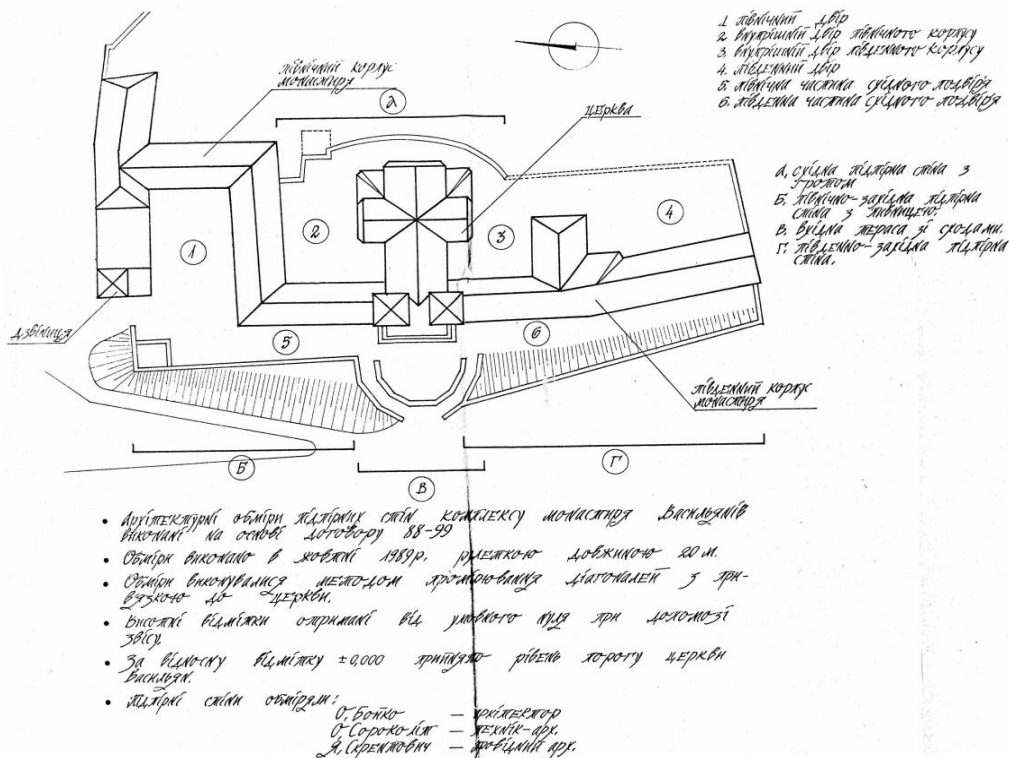

Рис.1. Схема розташування будівель монастиря (обмірні креслення).
Фото із архіву Тернопільського обласного відділу в справах будівництва та архітектури

Радянською владою була заборонена діяльність Бучацького монастиря і тільки у березні 1991 року у монастир Воздвиження Чесного Хреста Господнього повернулися отці Василіяни. У 1992 році були розпочаті і

тривають до сьогодні реставраційно-будівельні роботи. У приміщенні гімназії сьогодні працює колеґіум імені св. Йосафата, яким опікуються отці Василіяни.

Рис. 2. Монастир отців Василіанів у Бучачі.

Літографія К.Качинського. Фото із архіву Тернопільського обласного відділу в справах будівництва та архітектури.

Результати дослідження. Досліджуючи архітектурне планування ансамблю монастиря Василіан у Бучачі

бачимо, що комплекс композиційно домінує над навколишнім середовищем, виразно сприймається з далекої відстані, є архітектурним акцентом у просторі історичного міста і його околиць. Монастир виконує – сакральну, ідеологічну, культурну, соціальну, політичну функцію, він став невід'ємною частиною планувальної і образної структури міста Бучача, надав йому ідеологічного забарвлення.

Архітектурно комплекс монастиря органічно вписався у навколишній ландшафт: характер, форма, орієнтація об'єкту і навіть силует комплексу зумовлені особливостями та характером рельєфу.

Висновки. Проведений аналіз планування архітектурного ансамблю монастиря Отців Василіан у Бучачі дає підстави

стверджувати, що здавну монастир виконував сакральну, ідеологічну, культурну, соціальну функції, є важливим архітектурно-художнім і соціально-культурним центром міста. Монастир сформував силует та надав ідеологічного забарвлення населеному пункту, відіграє роль архітектурної домінанти міста та околиць. Основною спорудою монастирського ансамблю є церква Чесного і Животворящого Хреста. З північного боку костелу знаходиться монастирська будівля, з південного – будівля гімназії. До комплексу входить також квадратна кам'яна дзвіниця та висока кам'яна стіна з двома ршевіми сходами, що півколами ведуть до верхньої тераси. Ансамбль органічно поєднується з ландшафтним середовищем, розміщується у зоні найвищої композиційної активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пам'ятка архітектури XVIII ст. ансамбль монастиря Василіан в Бучачі. Історико – бібліографічні пошуки. 1984 р. // Архів Тернопільського обласного відділу в справах будівництва та архітектури. Спр. шифр: 83-115.
2. Куневич Б.М. Сакральні пам'ятки Тернопільщини [Образотворчий матеріал] : фотоальбом.- Тернопіль. : Новий колір, 2009. - 127 с. : іл.
3. Мацюк О. Замки й фортеці Західної України. – Львів, 2005, – 200 с.
4. Мороз В. Бучацький монастир отців – василіан: 300 років історії [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://http://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/50525/4 грудня 2012, 10:57.
5. Рудницький А. М., Чень Л. Я. Роль монастирів чину св. Василія Великого в архітектурі міст та сіл України / // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". - 2008. - № 632. - С. 44-51.
6. Станкевич М. Бучач та околиці. Маленькі образки. – Львів: СКІМ, 2010. – 256 с.
7. Хіхляч Б. М. Архітектура василіанських монастирів Поділля XVIII ст. / Б. М. Хіхляч // Праці Центру пам'яткознавства : Зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 16. – С. 65–78.
8. Чень Л.Я. Храмові та монастирські комплекси в розпланувальній структурі міста Бучача. // Вісник Державного університету „Львівська політехніка” – Архітектура № 757, Львів, в-во Державного університету ”Львівська політехніка”, 2013 – С.315-320.

REFERENCES

1. Monument of architecture XVIII c. the ensemble of the Basilian monastery in Buchach. History-bibliographical searches. 1984.// Archive of Ternopil regional Department in construction and architecture. On the right. cipher: 83-115.
2. Kunevich b.m. Sacred memory tents of Ternopil oblast [Artistic material]: photo album-Ternopil. : New color, 2009. - 127 s.
3. Maciuk o. Castles and fortresses of Western Ukraine. – Lviv, 2005, 200 s.
4. Moroz V. Buchach monastery of basilians -: 300 years of history [electronic resource] – access mode:http://http://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/50525/ December 4, 2012, 10:57.
5. Rudnysky, A. M., Chen I. I. Role of monasteries of the order of St. Basil in the architecture of cities and villages of Ukraine//Visn. National reserve. Har-TU ". politekhnik ". 2008. № 632. -S. 44-51.
6. Stankevich. Buchach and surroundings. Little sketches. – Lviv: SKIM, 2010. -256 s.
7. Hihlach B.M. Architecture of Basilian monasteries of Podolye in XVIII century. /B. m. Hihlach//Work Center Memorial study: Gs. Sciences. OL. – 2009. Is the Issue. 16. p. 65-78.
8. Chen I. Y. Temples and monastery complexes in the planning structure of the city of Buchach. Bulletin of the State University "Ivyska politekhnik"-Architecture № 757, in-State University "Lviv Polytechnic", 2013 – p. 315-320.

Regularities of Buchach Basilian monastery architectural planning

O. M. Dyachok

Abstract. Today Ukrainian society is going through socio-political and ethno-confessional transformations. This process results in the growth of interest in the social and cultural role of the Church, the relationship of national, cultural and religious factors in the lives of people. An example of this relationship is the missionary role of Ukrainian monasteries. The oldest monastic community in Ukraine is the Order of Saint Basil the Great. They appeared in Buchach in 1712 when Stefan Potocki invited them to establish a theological school. The article examines the influence of the Basilian monastery on the architecture of the town of Buchach. The history of the construction, as well as the volumetric and planning structure of the monastery complex, have been analyzed. The relationship between the monastery composition and the town landscape is analyzed. The significance of the Basilian monastery for the ideological coloration of the town as an important architectural, artistic and socio-cultural centre of Buchach is determined.

Keywords: *the Order of Saint Basil the Great, architectural ensemble, cathedral, monastery, volumetric and spatial composition, architectural dominant.*

Особенности архитектурного планирования монастыря отцов Василиан в Бучаче

O. M. Dyachok

Аннотация. Сегодня украинское общество переживает социально - политические и концессионные трансформации. Это приводит к росту интереса к социальной и культурной роли церкви, взаимосвязи национальных, культурных и религиозных факторов в жизни людей. Примером такого взаимоотношения является миссионерская роль монастырей. Древнейшим сообществом в Украине является Орден Святого Василия Великого. В городе Бучаче они появились в 1712 году для создания богословской школы по приглашению Стефана Потоцкого. Статья исследует влияние монастыря отцов Василиан на архитектуру города Бучача. Анализируется история строительства, объемно - планировочная структура комплекса монастыря. Исследуется взаимосвязь композиции монастыря и ландшафтной среды города. Определяется значение Василианского монастыря в идеологической окраске города, как важного архитектурного - художественного и социально - культурного центра Бучача.

Ключевые слова: *Орден отцов Василиан, архитектурный ансамбль, собор, монастырь, объемно - пространственная композиция, архитектурная доминанта.*